

سرمایه اجتماعی و مشارکت: پژوهشی در بین جنگل‌نشینان جنگل‌های زاگرس استان کهگیلویه و بویراحمد

محمدهادی معیری^{۱*}، احمد عابدی سروستانی^۲، محمدرضا شهرکی^۳ و زهرا میرهاشمی^۴

۱- دانشیار، دانشکده علوم جنگل، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان، گرگان، ایران. (moayeri@gau.ac.ir)

۲- دانشیار، دانشکده مدیریت کشاورزی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان، گرگان، ایران.

(abediac@yahoo.com)

۳- کارشناس اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری استان گلستان و دانشجوی کارشناسی ارشد توسعه روستایی، دانشکده

مدیریت کشاورزی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان، گرگان، ایران. (m.rshahraki@yahoo.com)

۴- کارشناسی ارشد جنگلداری، دانشکده علوم جنگل، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان، گرگان، ایران.

(z.mirhashemi13@gmail.com)

تاریخ پذیرش: ۹۸/۰۱/۱۹

تاریخ دریافت: ۹۷/۰۳/۲۷

چکیده

این پژوهش با هدف بررسی سرمایه اجتماعی و مقدار مشارکت جنگل‌نشینان و حاشیه‌نشینان جنگل در حوزه آبخیز تنگ‌سولک از توابع استان کهگیلویه و بویراحمد، انجام شده است. این پژوهش از نوع توصیفی- کاربردی بوده و به صورت پیمایشی، با روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌بندی شده انجام شد. جمعیت موردبررسی شامل خانوارهای روستایی ساکن در هشت روستای شهرستان لیکک بود (N=۷۵۴). حجم نمونه با کمک جدول کرجسی مورگان به تعداد ۲۵۶ خانوار برآورد شد که از هر خانوار، با یک نفر مصاحبه به عمل آمد. یافته‌ها نشان داد بُعد رابطه‌ای از ابعاد سرمایه اجتماعی و بُعد حفاظت از ابعاد مشارکت در اولویت اول قرار دارند. همچنین، بین سرمایه اجتماعی و تعداد اعضای خانوار و سطح تحصیلات رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. بین متغیرهای سن، مدت‌زمان سکونت در منطقه، تعداد اعضای خانوار، سابقه دامداری و مقدار سابقه کشاورزی با اندازه مشارکت آنها در طرح‌های جنگلداری رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد.

واژه‌های کلیدی: جوامع محلی، حفاظت، طرح جنگلداری، مشارکت.

مقدمه

طبیعی شرکت می‌کنند که از مرحله تصمیم‌گیری تا اجرا، نظارت و ارزشیابی را می‌تواند شامل شود (Ebrahimzadeh, 2002). از نظر Salam and Noguchi (2004) یکی از بهترین استراتژی مدیریت جنگل‌ها در کشور بنگلادش، مدیریت جنگل بر اساس مشارکت جوامع محلی است. Zibayi and Telikani (2011) نیز معتقدند که مهم‌ترین اقدام در بهبود اثربخشی طرح‌های احیاء و حفاظت از جنگل‌ها، جلب مشارکت‌های مردمی و ترویج فرهنگ حفاظت از آنها است. در این ارتباط، نتایج پژوهش Salam and همکاران (2005) در کشور بنگلادش نشان داد که مشارکت در طرح‌های جنگلداری، همبستگی معنی‌داری با اطمینان از رسیدن به درآمد، فراهم کردن آموزش و همچنین، جبران خسارت در صورت کاهش درآمد افراد دارد، به‌طوری‌که در صورت ایجاد اختلال در منافع مردم محلی از طریق اجرای طرح‌های جنگلداری، مشارکت آنان کاهش می‌یابد. البته از نظر برخی پژوهشگران مانند Richards and همکاران (2004)، Ozerol and Newig (2008) و Skutsch and Laake (2008)، دخالت و مشارکت روستاییان و گروه‌های محلی در پروژه‌ها و طرح‌ها می‌تواند مزایای فراوانی را به همراه داشته باشد؛ بنابراین دخالت دادن افراد محلی در تمامی مراحل طرح‌ها به‌ویژه مشارکت دادن آنها در تصمیم‌گیری‌ها می‌تواند به گامی مؤثر در اجرای موفق آن طرح باشد (Jinlong et al., 2012). Voinov and همکاران (2008) نیز عقیده دارند که مؤثر بودن عوامل انسانی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌ها در بهره‌برداری و حفاظت از حوزه‌های آبخیز است. به‌طوری‌که مشارکت سبب حس همبستگی در بین روستاییان شده و همین امر فشار بهره‌برداری از جنگل‌ها را کاهش می‌دهد (Widayanto et al., 2018). پژوهش Zanini (2013) نشان داد که اعتماد یکی از عناصر مهم و حیاتی برای

طرح‌های جنگلداری چندمنظوره در چهارچوب صیانت و توسعه جنگل‌های ناحیه رویشی زاگرس مانند طرح‌هایی هستند که بر اساس سیاست‌های اجتماعی-اقتصادی جوامع محلی برنامه‌ریزی شده‌اند (Rahiminia and Heydari, 2015). در گذشته، موتور محرک پیشرفت جامعه، استخراج منابع طبیعی و تراکم سرمایه مادی بوده است که در آن، بر افزایش تولیدات و درآمد ملی با استفاده از ابزار علم و فناوری تأکید می‌شد؛ اما دانشمندان علوم اجتماعی با مقایسه تطبیقی کشورها و بررسی دقیق ساختار اجتماعی جوامع پیشرفته به نوع خاصی از سرمایه یا همان سرمایه اجتماعی پی بردند که می‌تواند کمک شایانی به توسعه سیاسی و اقتصادی جوامع نماید (Ghasemi et al., 2014). در ارتباط با سرمایه اجتماعی، یکی از مهم‌ترین موضوعات، مشارکت واقعی در جوامع پیچیده امروزی است. سرمایه اجتماعی زمینه‌ساز مشارکت مردمی است که با شاخص‌هایی مانند هنجارها، قواعد، تعهدات و اعتماد متقابل سنجیده می‌شود (Delforouz, 2012). این موضوع در حوزه مدیریت منابع طبیعی نیز صادق است و به همین دلیل، بر مشارکت روستاییان و جنگل‌نشینان در اجرای طرح‌های جنگلداری تأکید می‌شود. Fokuyama (2002) نیز معتقد است که وجود سرمایه اجتماعی، شرط لازم و نه کافی برای نتیجه بخشی برنامه‌ها و اجرای طرح‌های جنگلداری به‌صورت مشارکتی در عرصه‌های جنگلی است. به‌عبارت‌دیگر، به هر اندازه که روابط میان افراد گسترده‌تر، باثبات‌تر و عمیق‌تر باشد، به همان اندازه سرمایه اجتماعی برای آن افراد بیشتر خواهد بود (Alvani et al., 2008). شواهد نشان می‌دهد که اغلب روستاییان به‌طور ارادی و آگاهانه و با رضایت خود در پروژه‌ها و طرح‌های مرتبط با منابع

(Grootaert, 2004). Zare و همکاران (2011) نیز بیان کردند که بین تمایل به مشارکت شهروندان در امور پارک‌های جنگلی و متغیرهای اعتماد و مشارکت رسمی و سرمایه اجتماعی رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. (Albritton (2002) در پژوهش‌ها خود نشان داده است که شاخص مشارکت در تمامی سطوح سرمایه اجتماعی دارای تفاوت معنی‌دار است.

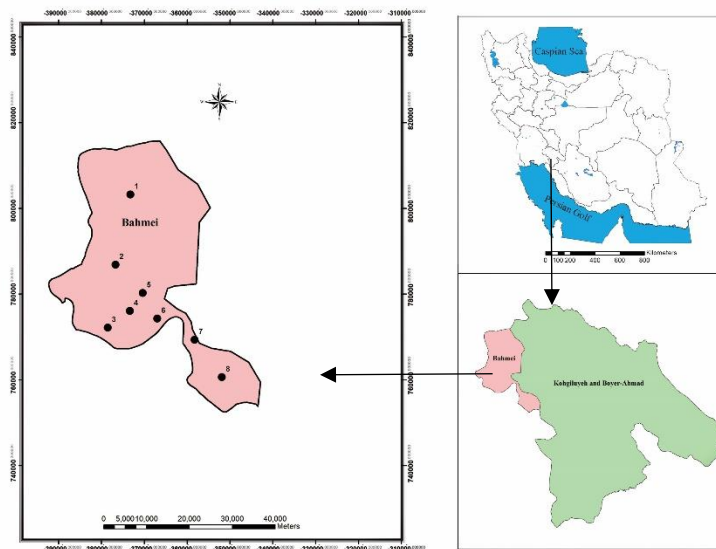
با توجه به اهمیت شایان عرصه‌های منابع طبیعی به‌خصوص جنگل‌ها در جنگل‌های زاگرس و تعداد زیاد روستاها و روستاییان در آن، نقش سرمایه اجتماعی در مدیریت این عرصه‌ها و مشارکت حداکثری مردم، در کانون توجه سازمان جنگل‌ها و مراتع کشور قرار گرفته است. از این‌رو آنچه موجب توجه پژوهشگران منابع طبیعی به سرمایه اجتماعی شده، این است که نوع و مقدار تعاملات جوامع محلی در عرصه‌های منابع طبیعی (جنگل و مرتع) چه پیامدهای اجتماعی برای این عرصه‌ها دارد. جوامعی که دارای این نوع سرمایه می‌باشند، بستر مناسبی برای شکل‌گیری جوامع محلی توانمند، پاسخگو و کارآمد فراهم می‌سازند؛ اما در مقابل، خالی شدن جوامع محلی در جنگل‌ها و مراتع از سرمایه اجتماعی به نام ناکارآمدی بسیاری از سیاست‌ها و طرح‌های پیشنهادی در حوزه برنامه‌ریزی منجر می‌شود (Tavakoli and Tajbakhsh, 2009). بر این اساس با توجه به ضرورت‌های فوق این پژوهش به واکاوی رابطه سرمایه اجتماعی و مشارکت روستاییان جنگل‌نشین در اجرای طرح‌های جنگلداری حوزه آبخیز تنگ‌سولک در شهرستان لیکک از توابع استان کهگیلویه و بویراحمد می‌پردازد.

مواد و روش‌ها

تحقق مشارکت مردمی است و تسهیل‌کننده فضای رفتار جمعی و ایجادکننده فضای اجتماعی مبتنی بر مشارکت قلمداد می‌شود. پژوهش Stern and Coleman (2014) نیز نشان داده است که اعتماد از مؤلفه‌های ضروری به‌منظور تسهیل مشارکت ذینفعان در توسعه پایدار محلی به‌شمار می‌رود. Leigh (2006) نیز در بررسی رابطه بین اعتماد و کنش جمعی به این نتیجه رسید که اعتماد دوسویه بین افراد می‌تواند عامل مهمی در انجام کنش جمعی باشد. Mariola (2012)، Nath و Bisung and Elliott (2014) و همکاران (2010) بیان می‌دارند که مفهوم سرمایه اجتماعی به‌عنوان چارچوبی برای درک و تحلیل روابط بین ذینفعان توسعه اجتماعی است و یک مؤلفه حیاتی به‌منظور دستیابی به توسعه عادلانه و پایدار و عامل اجتماعی مهم مدیریت پایدار سرزمین قلمداد می‌شود. نتایج پژوهش‌های Yazdanpanah, (2003)، Nateghpoor and Firooz-Abadi, 2007 (Najarzadeh *et al.*, 2014) حاکی از آن است که دسترسی به منابع سرمایه اجتماعی در میان مردان نسبت به زنان، افراد متأهل نسبت به مجردها و باسوادان نسبت به بی‌سوادان بیشتر است. همچنین یافته‌ها نشان دادند که متغیرهای جنسیت، تحصیلات، سن، شاغل بودن، وضعیت تأهل و اندازه مشارکت، در سرمایه اجتماعی تأثیرگذار است (Negi *et al.*, 2018). Cramb و Nateghpoor and Firooz-Abadi (2006) بیان می‌کند که سرمایه اجتماعی همراه با افزایش سن افراد، ابتدا افزایش و سپس کاهش و با افزایش تحصیلات، افزایش می‌یابد. همچنین نتایج پژوهش Bastani (2008) نیز نشان داد که افراد شاغل و متأهل سرمایه اجتماعی بالاتری دارند. ضمن اینکه درآمد خانوارها بر سرمایه اجتماعی تأثیرگذار است (Onyx and Bullen, 1997)، Off and Fuchs, 2002.

هکتار مرتع است که بیشترین تراکم جنگلی در مناطق سردسیری و بیشترین نوع درخت بلوط است. منطقه مورد بررسی دارای هشت روستا بوده که شغل عمده و اول مردم دامداری است که در کنار آن به کشاورزی نیز مشغول هستند. از عمده محصولات کشاورزی می-توان به گندم، جو، چغندرقد، برنج، تره‌بار، گردو، بادام و انگور اشاره کرد.

منطقه مورد بررسی، حوضه آبخیز تنگ‌سولک با مساحت ۲۳۲۲ هکتار که در حدود ۱۵ کیلومتری شهرستان لیکک در غرب استان کهگیلویه و بویر احمد واقع شده است که بین طول جغرافیایی $50^{\circ} 11'$ تا $50^{\circ} 17'$ شرقی و عرض جغرافیایی $35^{\circ} 30'$ تا $37'$ شمالی است (شکل ۱). حوضه آبخیز تنگ‌سولک از نظر اقلیم‌شناسی، مدیترانه‌ای و نسبتاً خشک است که دارای حدود ۴۵۰۶۰ هکتار جنگل و ۱۰۲۰۰۰

شکل ۱- نقشه منطقه مورد بررسی
Figure 1. The map of study area

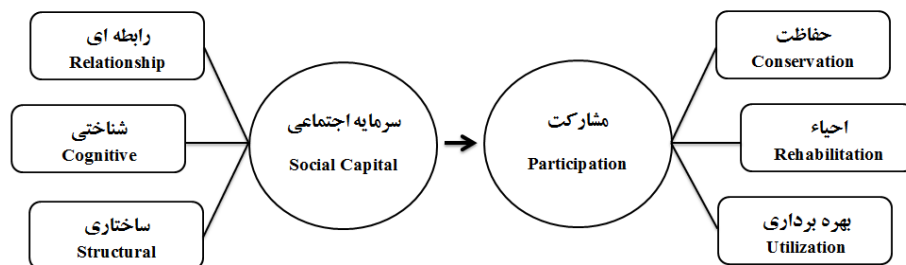
کردند. این پرسشنامه شامل سؤالاتی برای سنجش سرمایه اجتماعی بر اساس شاخص Nahapiet and Ghoshal (1998) و مشارکت بر اساس مرور نتایج پژوهش‌ها (شکل ۲) می‌شد. شاخص سرمایه اجتماعی با ۲۰ گویه در قالب طیف لیکرت پنج گزینه‌ای خیلی زیاد (با ارزش عددی ۵)، زیاد (با ارزش عددی ۴)، متوسط (با ارزش عددی ۳)، خیلی کم (با ارزش عددی ۲) و کم (با ارزش عددی ۱) مورد بررسی قرار گرفت. این شاخص شامل بعد رابطه‌ای (۱۳ گویه)، بعد شناختی (دو گویه) و بعد ساختاری (پنج گویه) می‌شود. مقدار مشارکت روستاییان در طرح‌های

روش انجام پژوهش

این پژوهش با استفاده از روش پژوهش توصیفی و با فن پیمایش انجام شد. جمعیت مورد بررسی شامل ۷۵۴ خانوار از هشت روستای سیاه‌شیر، سیدصفی، دوپر نظر، سرلیکک، کفشکنان، گچ‌بلند، گودبن و تنگ‌سولک، حوضه تنگ‌سولک در شهرستان لیکک استان کهگیلویه و بویراحمد بودند که ۲۵۶ خانوار به‌عنوان حجم نمونه بر اساس جدول کرجسی-مورگان انتخاب شدند. ابزار جمع‌آوری داده در این پژوهش پرسشنامه بود. لازم به ذکر است از هر خانوار، یک نفر به‌عنوان نمونه پرسشنامه‌ها را تکمیل

جنگلداری نیز با ۲۳ گویه بررسی شد که از مرور ادبیات پژوهش و همچنین مصاحبه با کارشناسان جنگلداری اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری استان گلستان و همچنین روستاییان جنگل‌نشین طراحی شدند. لازم به ذکر است مقدار مشارکت روستاییان در طرح‌های جنگلداری در سه بعد شامل بعد حفاظت (۱۱ گویه)، بعد احیاء (شش گویه) و بعد بهره‌برداری (شش گویه) در قالب طیف لیکرت پنج گزینه‌ای کاملاً موافقم (با ارزش عددی ۵)، موافقم (با ارزش عددی ۴)، نظری ندارم (با ارزش عددی ۳)، مخالفم (با ارزش عددی ۲) و کاملاً مخالفم (با ارزش عددی ۱) مورد ارزیابی قرار گرفت. روایی پرسشنامه با استفاده از نظرات متخصصان و کارشناسان و پایایی آن نیز از طریق محاسبه ضریب آلفای کرونباخ به دست آمد (برای سرمایه اجتماعی ۰/۷۸۵ و برای مقدار مشارکت ۰/۹۴۰) مورد تأیید قرار گرفت. پس از جمع‌آوری داده‌ها، از روش آمار توصیفی (فراوانی، درصد، میانگین، انحراف معیار) و استنباطی (ضریب همبستگی پیرسون) در محیط نرم‌افزار SPSS (نسخه ۲۰) برای تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده شد.

جنگلداری نیز با ۲۳ گویه بررسی شد که از مرور ادبیات پژوهش و همچنین مصاحبه با کارشناسان جنگلداری اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری استان گلستان و همچنین روستاییان جنگل‌نشین طراحی شدند. لازم به ذکر است مقدار مشارکت روستاییان در طرح‌های جنگلداری در سه بعد شامل بعد حفاظت (۱۱ گویه)، بعد احیاء (شش گویه) و بعد بهره‌برداری (شش گویه) در قالب طیف لیکرت پنج گزینه‌ای کاملاً موافقم (با ارزش عددی ۵)، موافقم (با ارزش عددی ۴)، نظری ندارم (با ارزش عددی ۳)، مخالفم (با ارزش عددی ۲) و کاملاً مخالفم (با ارزش عددی ۱) مورد ارزیابی قرار گرفت. روایی پرسشنامه با استفاده از نظرات متخصصان و کارشناسان و پایایی آن نیز از طریق محاسبه ضریب آلفای کرونباخ به دست آمد (برای سرمایه اجتماعی ۰/۷۸۵ و برای مقدار مشارکت ۰/۹۴۰) مورد تأیید قرار گرفت. پس از جمع‌آوری داده‌ها، از روش آمار توصیفی (فراوانی، درصد، میانگین، انحراف معیار) و استنباطی (ضریب همبستگی پیرسون) در محیط نرم‌افزار SPSS (نسخه ۲۰) برای تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده شد.

شکل ۲- الگوی تابع ساختاری شاخص سرمایه اجتماعی بر مشارکت پاسخگویان

Figure 2. Structural functional pattern of social capital index on participation of respondents

که ۳۷/۱ درصد از آنها سوادی در حد راهنمایی و یا کمتر از آن داشتند.

اولویت‌بندی ابعاد سرمایه اجتماعی و مشارکت پاسخگویان

جدول ۱ وضعیت ابعاد سرمایه اجتماعی در بین افراد مورد بررسی را نشان می‌دهد. نتایج تجزیه و تحلیل آمار توصیفی نشان می‌دهد که بعد رابطه‌ای بیشترین تأثیر و بعد ساختاری کمترین اندازه تأثیر را در اجرای طرح‌های جنگلداری داشته است. همچنین یافته‌ها حاکی از آن است که روستاییان با بالاترین مقدار میانگین یعنی ۳/۰۵ بیشترین مشارکت را در طرح‌های جنگلداری داشته‌اند. به طوری که مشارکت و همکاری آنها در بخش احیاء و اصلاح نسبت به دیگر ابعاد کمتر مورد ارزیابی قرار گرفته است.

نتایج

ویژگی‌های فردی پاسخگویان

همان‌طور که جدول ۲ نشان می‌دهد، ۵۸/۶ درصد از پاسخگویان را مردها و ۴۱/۴ درصد از آنها را زنها تشکیل داده‌اند. نتایج نشان داد که ۷۵/۴ درصد از پاسخگویان را افراد متأهل و مابقی را مجردها تشکیل داده‌اند. میانگین سنی در بین پاسخگویان ۳۹/۶۸ سال بوده است که ۳۰/۵ درصد از آنها با بیشترین فراوانی در رده سنی ۳۰ تا ۴۰ سال قرار گرفته‌اند. بر اساس نتایج به دست آمده، ۳۷/۹ درصد از افراد مورد بررسی با بیشترین فراوانی در خانواده‌ای با ۴ تا ۵ نفر هستند. در حالی که ۸/۲ درصد از آنها با کمترین فراوانی در خانواده‌ای بیشتر از ۹ نفر هستند. ضمن اینکه، نتایج وضعیت تحصیلی افراد مورد بررسی گویای آن است

جدول ۱- طبقه‌بندی ابعاد سرمایه اجتماعی و مشارکت در پاسخگویان

اولویت Priority	انحراف معیار Standard deviation	ترکیب خطی غیر وزن دار Non-weighted linear compound	ابعاد مشارکت Participation dimension	رتبه Rank	انحراف معیار Standard deviation	ترکیب خطی غیر وزن دار Non-weighted linear compound	ابعاد سرمایه اجتماعی Social capital dimension
1	0.91	3.05	حفاظت Conservation	1	0.59	4.47	رابطه‌ای Relational
3	0.91	2.62	احیاء Rehabilitation	2	0.73	4.01	شناختی Cognitive
2	0.95	2.87	بهره‌برداری Utilization	3	0.63	3.85	ساختاری Structural

سطح تحصیلات و مدت‌زمان سکونت افراد در منطقه با مقدار مشارکت آنها در اجرای طرح‌های جنگلداری، در سطح ۹۹ درصد اطمینان رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. به‌طوری‌که بین متغیرهای تعداد اعضای خانوار، سابقه دامداری و مقدار سابقه کشاورزی با مقدار مشارکت افراد در اجرای طرح‌های جنگلداری در سطح ۹۵ درصد اطمینان (سطح آماری ۵ درصد) رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. این درحالی است که بین مشارکت و دیگر متغیرها هیچ‌گونه رابطه معنی‌داری یافت نشد.

رابطه بین سرمایه اجتماعی و مشارکت با متغیرهای مستقل نتایج ارائه‌شده در جدول ۲ نشان می‌دهد که بین سرمایه اجتماعی و تعداد اعضای خانوار در سطح ۹۹ درصد اطمینان رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. همچنین در سطح آماری یک درصد بین سطح تحصیلات افراد مورد بررسی و مقدار سرمایه اجتماعی رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. این درحالی است که بین سرمایه اجتماعی و دیگر متغیرها هیچ‌گونه رابطه معنی‌داری یافت نشد. همچنین نتایج به‌دست‌آمده گویای آن است که بین متغیرهای سن،

جدول ۲- مقدار همبستگی سرمایه اجتماعی و مشارکت با متغیرهای مستقل

Table 2. Correlation between Social capital and participation with independent variables

مشارکت participation		سرمایه اجتماعی Social capital		نوع ضریب همبستگی Correlation coefficient type	متغیرها Variables
سطح معنی‌داری P-value	ضریب همبستگی Correlation coefficient	سطح معنی‌داری P-value	ضریب همبستگی Correlation coefficient		
0.000	0.223**	0.114	0.099	پیرسون Pearson	سن Age
0.014	0.154*	0.014	0.832**	پیرسون Pearson	تعداد اعضای خانوار Household number
0.007	0.411**	0.001	0.436**	اسپیرمن Spearman	سطح تحصیلات Education level

ادامه جدول ۲.

Continued table 2.

مشارکت Participation		سرمایه اجتماعی Social capital		نوع ضریب همبستگی Correlation coefficient type	متغیرها Variables
سطح معنی‌داری P-value	ضریب همبستگی Correlation coefficient	سطح معنی‌داری P-value	ضریب همبستگی Correlation coefficient		
0.082	0.109	0.765	0.019	پیرسون Pearson	مقدار درآمد Income level
0.115	0.099	0.487	0.044	پیرسون Pearson	تعداد دام Livestock type
0.035	0.132*	0.964	0.003	پیرسون Pearson	سابقه دامداری Pastoralism experience
0.145	0.091	0.406	0.052	پیرسون Pearson	مقدار اراضی زراعی Farm lands area
0.043	0.127*	0.344	0.059	پیرسون Pearson	سابقه کشاورزی Farming experience
0.106	0.101	0.497	0.043	پیرسون Pearson	مقدار اراضی باغی Horticultural lands area
0.000	0.226**	0.109	0.100	پیرسون Pearson	مدت‌زمان سکونت Dwelling span

* P value < 0.05, ** P value < 0.01

* در سطح ۹۵ درصد اطمینان، ** در سطح ۹۹ درصد اطمینان.

بهره‌برداری اصولی در اجرای طرح‌های جنگلداری، رابطه مثبت قوی و معنی‌دار وجود دارد. بین ابعاد مشارکت نیز ارتباط مثبت قوی و معنی‌داری وجود دارد.

رابطه بین سرمایه اجتماعی و مشارکت پاسخگویان نتایج ارائه شده در جدول ۳ نشان می‌دهد که بین سرمایه اجتماعی و مقدار مشارکت جنگل‌نشینان در فعالیت‌های حفاظتی، احیایی و اصلاحی و همچنین

جدول ۳- ماتریس همبستگی بین سرمایه اجتماعی و ابعاد مشارکت

Table ۳- Correlation matrix between social capital and participation dimension

5	4	3	2	نوع متغیر Variable type
0.298** 0.000	0.228** 0.000	0.259** 0.000	0.309** 0.000	سرمایه اجتماعی (1) Social capital (1)
0.826** 0.000	0.568** 0.000	0.679** 0.000	1	احیاء (2) Rehabilitation (2)
0.944** 0.000	0.699** 0.000	1		حفاظت (3) Conservation (3)
0.842** 0.000	1			بهره‌برداری (4) Utilization (4)

بحث

عبارتی هر چه سطح سواد در افراد بالاتر رود، سطح دانش، آگاهی، اعتماد، انسجام و به دنبال آنها مشارکت نیز بیشتر خواهد شد که همگی می‌توانند در مقدار سرمایه اجتماعی تأثیر مثبتی داشته باشند که Nateghpoor and Firoozabadi (2006) یافته مذکور را مورد تأیید قرار داده‌اند.

همان‌طور که نتایج نشان داد بین متغیرهایی مانند سن، تعداد دام، سابقه دامداری و مقدار اراضی زراعی، با سرمایه اجتماعی رابطه معنی‌داری وجود ندارد. به‌طوری‌که Fahmy (2006) با تأیید نتیجه به‌دست‌آمده، اظهار کرده است که با افزایش سن، سرمایه اجتماعی افزایش می‌یابد. از طرفی Cramb (2006) معتقد است، سرمایه اجتماعی همراه با افزایش سن افراد، ابتدا افزایش و سپس کاهش می‌یابد. با توجه به عدم وجود رابطه معنی‌دار بین درآمد افراد مورد بررسی و سرمایه اجتماعی در این پژوهش، Offe and Fuchs (2002) و Grootaert (2004) در نتایج پژوهش‌هایشان به رابطه مثبت و معنی‌دار سرمایه اجتماعی با درآمد خانوارها اشاره کرده‌اند.

همان‌طور که نتایج نشان می‌دهد، روستاییان با بالاترین مقدار میانگین بیشترین مشارکت را در حفاظت طرح‌های جنگلداری داشته‌اند. به‌طوری‌که مشارکت و همکاری آنها در بخش احیاء و اصلاح نسبت به دیگر ابعاد، کمتر مورد ارزیابی قرار گرفته است. به‌بیان‌دیگر، روستاییان به دلیل وابستگی بالای معیشتی به جنگل‌ها در منطقه مورد بررسی، مشارکت کمتری در بخش حفاظت داشته‌اند. این درحالی است که مقدار مشارکت پاسخگویان با ۳۵/۹ درصد در سطح زیاد مورد ارزیابی قرار گرفته است.

نتایج به‌دست‌آمده حاکی از آن است که بین سن افراد مورد بررسی و مدت‌زمان سکونت در منطقه با مقدار مشارکت آنها در اجرای طرح‌های جنگلداری،

توسعه و اجرای موفق طرح‌های جنگلداری، مستلزم توجه به عوامل اساسی مشارکت یعنی سرمایه اجتماعی است؛ بنابراین، اهمیت سرمایه اجتماعی از آنجا آشکار می‌شود که سرمایه اجتماعی به‌عنوان سرمایه با ارزش در کنار سرمایه انسانی و مالی در طرح‌های جنگلداری مورد بررسی قرار گرفته و اثربخشی دیگر سرمایه‌ها در سایه سرمایه اجتماعی صورت پذیرد. از این‌رو، در همین راستا، نتایج این پژوهش با هدف واکاوی رابطه سرمایه اجتماعی و مقدار مشارکت روستاییان جنگل‌نشین در طرح‌های جنگلداری واقع در حوزه آبخیز تنگ‌سولک در شهرستان لیکک از استان کهگیلویه و بویراحمد، به شرح ذیل ارائه می‌شود.

به‌طورکلی نتایج گویای آن است که برای روستاییان جنگل‌نشین و حاشیه‌نشین جنگل، بعد رابطه‌ای نسبت به دیگر ابعاد سرمایه اجتماعی، از اهمیت بیشتری برخوردار است. نتایج پژوهش Basile and Cecchi (2007) نیز نشان داد که برای افراد مورد بررسی، بعد رابطه‌ای نسبت به دیگر ابعاد سرمایه اجتماعی، مهم‌تر است. به‌بیان‌دیگر، برای افراد مورد بررسی، کیفیت رابطه با دیگران دارای اهمیت بیشتری نسبت به مقدار و یا ساختار روابط اجتماعی است.

یافته‌های این پژوهش گویای آن است که بین تعداد اعضای خانوار با سرمایه اجتماعی رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. از این‌رو هر چه اندازه بعد خانوار بیشتر شود، می‌توان شاهد تغییرات افزایشی در سرمایه اجتماعی شد. به‌طوری‌که یافته به‌دست‌آمده از پژوهش با نتایج به‌دست‌آمده از پژوهش Najarzadeh و همکاران (2014) همسو است. با توجه به نتایج به‌دست‌آمده، سطح تحصیلات با مقدار سرمایه اجتماعی رابطه مثبت و معنی‌داری داشته است. به

در سطح ۹۹ درصد اطمینان رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. Atmis و همکاران (2007) و Lahestanizadeh and Moradi (2008) نیز بر این امر تأکید دارند و معتقد هستند متغیر سن و مدت‌زمان سکونت در منطقه رابطه مثبت و معنی‌داری با مقدار مشارکت جنگل‌نشینان دارد. Zhang و همکاران (2005) نیز در نتایج پژوهش‌هایشان اذعان کرده‌اند که افراد مسن تمایل کمتری نسبت به جوان‌ترها به مشارکت در برنامه‌های اجرایی در جنگل دارند.

همچنین بین متغیرهای سابقه دامداری و مقدار سابقه کشاورزی با مقدار مشارکت افراد در اجرای طرح‌های جنگلداری در سطح ۹۵ درصد اطمینان رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. از این‌رو با توجه به بالا رفتن تجارب و سابقه افراد، دانش و آگاهی آنها نسبت به مسائل و مشکلات مرتبط با مدیریت عرصه‌های جنگلی بیشتر شده و در نتیجه به اهمیت حضور و همکاری خود در مباحث حفاظت و احیای جنگل‌ها پی برده و زمینه را برای مشارکت حداکثری فراهم می‌کنند. یافته‌ها حاکی از آن بود، بین تعداد اعضای خانوار با مقدار مشارکت افراد در اجرای طرح‌های جنگلداری در سطح ۹۵ درصد اطمینان رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. از طرفی، (2005) Bagdi در نتایج پژوهش خود، بیان می‌کند تعداد اعضای خانوار از مهم‌ترین عوامل مؤثر در بهبود مشارکت روستاییان در طرح‌های منابع طبیعی است. لازم به توضیح است که بین متغیرهایی مانند تعداد دام، مقدار اراضی زراعی، سابقه کشاورزی، مقدار اراضی باغی، مدت‌زمان سکونت در منطقه و از همه مهم‌تر سطح تحصیلات افراد مورد بررسی و مقدار درآمد آن‌ها با مقدار مشارکتشان در اجرای طرح‌های جنگلداری رابطه معنی‌داری وجود داشت. Shariati و همکاران (2008)، (1998) Uslander، (2006) Cramb، Carver

(2000) و Krause و همکاران (2013) در پژوهش‌هایشان به رابطه مثبت و معنی‌دار بین سطح سواد و میزان مشارکت روستاییان جنگل‌نشین و حاشیه‌نشین در حفاظت از جنگل‌ها اشاره می‌کنند. در همین راستا، (2003) Singer و Fallah و همکاران (2018) بیان داشته‌اند که افرادی که دارای مقدار درآمد بالاتری هستند، مشارکت بیشتری نسبت به افرادی که دارای درآمد کمتری هستند، دارند.

به‌طور کلی، یافته‌های به‌دست‌آمده از این پژوهش گویای آن است که بین سرمایه اجتماعی و ابعاد مقدار مشارکت جنگل‌نشینان در فعالیت‌های حفاظتی، احیایی و اصلاحی و همچنین بهره‌برداری اصولی در اجرای طرح‌های جنگلداری، رابطه‌ی مثبت قوی و معنی‌داری وجود دارد. نتایج پژوهش‌های زیادی مانند Chuang (2008)، (2000) Newton and Norris، Poomkaew و (2006)، (2002) Ahn and Ostrom و Larsen و همکاران (2004)، با یافته‌های مذکور همخوانی داشته و آن را مورد تأیید قرار می‌دهند. Onyx and Bullen (2005) نیز معتقد هستند که به‌وجود آمدن میزانی از سرمایه اجتماعی در یک منطقه می‌تواند به کنش جمعی منجر شده و در آخر فرآیند مشارکت و توسعه را به پیش برد. (2002) Albritton در پژوهش خود بیان می‌کند که شاخص سرمایه اجتماعی در تمامی سطوح مشارکت دارای تفاوت معنی‌دار است، بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که روستاها و مناطقی که سرمایه اجتماعی بالاتری نسبت به بقیه مناطق داشته باشند دارای مقدار مشارکت بیشتری در اجرای طرح‌های جنگلداری موجود در آن منطقه هستند.

با توجه به یافته‌های پژوهش راهکارهای زیر را می‌توان به‌منظور بهره‌گیری از سرمایه اجتماعی در مشارکت حداکثری جنگل‌نشینان و حاشیه‌نشینان در

بخش حفاظت، احیاء و بهره‌برداری، به دنبال جلب مشارکت حداکثری روستاییان در طرح‌ها باشند، چراکه از این راه علاوه بر تأمین نیروی انسانی، اجرای این طرح‌ها سبب تأمین بخش زیادی از معیشت زندگی روستاییان می‌شود.

* با توجه به این‌که تحصیلات بالاتر یکی از اصلی‌ترین عناصر سرمایه اجتماعی است و همچنین زمینه‌ساز مشارکت میان اعضای یک گروه کاری است، از این‌رو به منظور افزایش کارایی و جلب مشارکت حداکثری از گروه‌های با سطح تحصیلی بالاتر از راه به‌کارگیری آنان در سیاست‌های مدیریتی عرصه‌های جنگلی در سطوح منطقه‌ای و محلی بهره لازم برده شود. از طرفی با توجه به این بخش زیادی از پاسخگویان افرادی بی‌سواد و یا کم‌سواد بودند، می‌توان از طریق برگزاری دوره‌ها و کارگاه‌های آموزشی کاربردی به بالا بردن سواد اطلاعاتی آنها گامی مؤثر برداشت.

References

- Ahn, T. K., & E. Ostrom, 2002. Social capital and the second-generation theories of collective action: An analytical approach to the forms of social capital. In annual meeting of the American Political Science Association, 29: pp. 36.
- Albritton, R. B., & T. Bureekul, 2002. Civil society and the consolidation of democracy in Thailand. In Paper delivered at the Annual Meeting of the Southern Political Science Association, Savannah, GA, November, pp. 6-9.
- Alvani, M., T. Nategh & M. Farahani, 2008. Social capital role in organization knowledge development. *Iranian Journal of Management Sciences*, 2(5): 35-70. (In Persian)
- Atmis, E., I. Dasdemir, W. Lise & O. Yidiran, 2007. Analysis factors affecting women's participation in forestry in Turkey, *Journal Ecological Economics*, 60: 787-796.
- Bagdi, G., 2005. People participation in soil and water conservation through watershed

اجرای موفق طرح‌های جنگلداری در داخل و خارج منطقه مورد بررسی مذکور پیشنهاد کرد:

* با توجه به ارتباط مثبت و معنی‌دار سرمایه اجتماعی و مشارکت روستاییان در اجرای طرح‌های جنگلداری، از این‌رو پیشنهاد می‌شود، با افزایش آگاهی و بالابردن اعتماد و همچنین انسجام اجتماعی، موجب بالابردن سطح مشارکت در بین روستاییان شد.

* طبق نتایج به‌دست‌آمده از پژوهش، بیشترین مشارکت افراد مورد بررسی در بخش حفاظتی طرح‌های جنگلداری بوده است، از این‌رو پیشنهاد می‌شود با ایجاد زمینه‌های مناسب شغلی و درآمدی، مقدار مشارکت روستاییان را در بخش‌های احیایی و بهره‌برداری طرح‌های جنگلداری، افزایش دهیم.

* با توجه به غیرقابل‌انکار بودن مشارکت روستاییان جنگل‌نشین در اجرای موفق طرح‌های جنگلداری، توصیه می‌شود کارشناسان و ناظران طرح‌های جنگلداری با ایجاد فضاهاى شغلی فصلی در سه

approach, Indian International Book Distributing (IBDs), pp. 192.

- Basile, E., & C. Cecchi, 2005. Building social capital in rural areas: does public action help?. In HHInternational Conference on Engaging Communities, pp. 32.

- Bastani, S., 2008. Gender and network social capital: assessment the structural, interactive characteristics and social network functions of women and men in Tehran. *Sociological Review*, 30:64-95. (In Persian)

- Bisung, E. & S. Elliott, 2014. Toward a social capital based framework for understanding the water-health nexus, *Journal of Social Science and Medicine*, 108: 194-200.

- Carver, S., 2000. Carver, S., & Turton, I. (2000). *Public Participation in Local Decision Making: evaluating the potential of Virtual Decision Making Environments*. Economic and Social Research Council.

- Cramb, R., 2006. Participation in community landcare groups: a social capital perspective, Philippine-Australia, land care project, Working, pp. 6.

- Delforouz, M., 2002. Democracy and civil traditions. Publications Office of Iran ministry Political Studies and Research. Tehran, pp. 200. (In Persian)
- Ebrahimzadeh, A., 2002. Participation management of Islamic Councils and rural management system in Iran. *Quarterly Journal of Research*, 2: 1-14. (In Persian)
- Fahmy, E., 2006. Social capital and civic action: a study of youth in the United Kingdom, *Young Nordic Journal of Youth Research*, 14(2): 101-118.
- Fallah, A., M. Imani Rastabi & N. Nazariani, 2018. Investigation some affecting indicators on participation in the sustainable management of forests (case study: traditional area of Kalgachi, Chaharmahal and Bakhtiari province). *Journal of Forest Research and Development*, 4(3): 273-288.. (In Persian)
- Fukuyama, F., 2000. The end of order (the end of social capital and protect it), Translated by Gholamabbas Tavassoli, Tehran: Jameeh Iranian Press, 33P.
- Ghasemi, V., M. Adibi Sedeh, K. Azarbayjani & K. Tavakoli, 2010. Relationship between social capitals with economic development. *Social Welfare Quarterly*, 92(36): 27-60. (In Persian)
- Grootaert, C., 2004. Local institutions, poverty and household welfare in Bolivia, *World Development*, 32(7): 1179-1198.
- Jinlong, L., Z. Renhua & Z. Qiaoyun, 2012. Traditional forest knowledge of the Yi people confronting policy reform and social changes in Yunnan province of China, *Forest Policy and Economics*, 22: 9-17.
- Krause, T., W. Collen & K. A. Nicholas, 2013. Evaluating safeguards in a conservation incentive program: participation, consent and benefit sharing in indigenous communities of the Ecuadorian Amazon, *Ecology and Society*, 18(4): 1-16.
- Lahsaizadeh, A. & G. Moradi, 2008. Relationship between social capital and mental health in migrants. *Social Welfare Quarterly*, 7(26): 161-180.
- Larsen, L., S. L. Harlan, B. Bolin, E. J. Hackett, D. Hope, A. Kirby, A. Nelson, T. R. Rex & S. Wolf, 2004. Bonding and bridging: understanding the relationship between social capital and civic action, *Journal of Planning Education and Research*, 24(1): 64-77.
- Leigh, R., 2006. Cooperation without trust: overcoming-collective action barriers to endangered species protection, *The Policy Studies Journal*, 34(1): 37-57.
- Mariola, J., 2012. Farmers, trust, and the mrket solution to water pollution: the role of social embeddedness in water quality trading, *Journal of Rural Studies*, 28(4): 577-589.
- Nahapiet, J. & S. Ghoshal, 1998. Social capital intellectual capital and the organizational advantage, *Academy of Management Review*, 23(2): 242-260.
- Najarzadeh, R., M. Ezzati & M. Soleimani, 2014. Measuring social capital among elites in Tehran province (using resource generator model). *Quarterly Journal of Economic Growth and Development Research*, 4(16): 90-104. (In Persian)
- Nateghpoor, M. & A. Firooz Abadi, 2005. Formation of social capital and meta-analysis of affecting factors on that. *Journal of Social Sciences Letter*, 28: 160-190. (In Persian)
- Nateghpoor, M. & A. Firooz Abadi, 2006. Social capital and affecting factors on its formation in Tehran city. *Journal of Sociology of Iran*, 6(4): 59-91. (In Persian)
- Nath, T. K., M. Inoue & J. Pretty, 2010. Formation and function of social capital for forest resource management and the improved livelihoods of indigenous people in Bangladesh, *J. Rural and Community Development*, 5(3): 104-122.
- Negi, S., T. T. Pham, B. Karky & C. Garcia, 2018. Role of community and user attributes in collective action: case study of community-based forest management in Nepal, *Forest*, 9(136): 1-20.
- Newton, K. & P. Norris, 2000. Trust in public institutions: faith, culture, or performance?, <https://sites.hks.harvard.edu/fs/pnorris/Acrobat/NEWTON.PDF>
- Offe, C. & S. Fuchs, 2002. A decline of social capital? The German evolution of social capital in contemporary society, New York: Oxford University Press.
- Onyx, J. & P. Bullen, 1997. Measuring social capital in five communities in NSW: an analysis, Centre for Community Organizations and Management Working Paper Series No. 41, University of Technology, Sydney.

- Onyx, J. & P. Bullen, 2005. Measuring social capital in five communities, *The Journal of Applied Behavioral Science*, 36(1): 23-42.
- Ozerol, G. & J. Newig, 2008. Evaluating the success of public participation in water resources management: Five key components, *J. Water Policy*, 10: 639-650.
- Poomkaew, P., 2006. Leadership, social capital and community development in rural Thailand, Ph.D Thesis in University of York, UK. 425 P.
- Rahiminia, L. & A. Heydari, 2015. A review on evaluation of executing forestry plans in Zagros forests. 2th National Conference of Forestry Science, Forestry Student Scientific Association of Tehran University. (In Persian)
- Richards, C. K. & C. Carter, 2004. Practical approaches to participation, *SERP Policy Brief*, 1(3): 29-38.
- Salam, M. A. & T. Noguchi, 2004. Evaluating capacity development for participatory forest management in Bangladesh, sal forest Based on '4RS' stakeholder analysis, *Journal of Forest Policy and Economics*, 8: 785-796.
- Salam, M. A., T. Noguchi & M. Koke, 2005. Factors influencing the sustained participation of farmers in participatory forestry: a case study in central Sal forests in Bangladesh, *Journal of Environmental Management*, 74: 43-51.
- Shariati, M. R., S. Ziadbakhsh, & N. Ramini, 2006. Affecting factors on Forest dwellers participation in Northern and Western Forest of Iran. *Forest and Rangeland Journal*, 67: 23-29.
- Singer, E., 2003. Attitudes and behavior: the impact of privacy and confidentiality concerns on participation in the 2000 Census, *Public Opinion Quarterly*, 67(3): 368-384.
- Stern, M. J. & K. J. Coleman, 2014. The multidimensionality of trust: applications in collaborative natural resource management, *Society & Natural Resources*, 28: 117-132.
- Tavakoli, M. & K. Tajbakhsh, 2009. Analysis of the social capital in urban and rural burdened region of Sistan. *Village and Development Journal*, 2: 143-162. (In Persian)
- Uslaner, E. M., 1998. Social capital, television, and the mean world: trust, optimism, and civic participation, *Political Psychology*, 6(1): 64-74.
- Voinov, A., D. Arctur & I. Zaslavskiy, 2008. Community-based software tools to support participatory modeling: a vision, *International Congress on Environmental Modeling and Software*, 766-774.
- Widayanto, B., R. Karsidi, T. Kusnandar & J. Sutrisno, 2018. Relationship of various factors affecting the sustainable private forest management at Pajangan district, special regions Yogyakarta, Indonesia, *Earth and Environmental Science*, 129: 1-7.
- Yazdanpanah, L., 2003. Assessment affecting factors on social participation of 18 years old and older citizen of Tehran city. Sociology Ph.D. degree, Allameh Tabataba'i University. (In Persian)
- Zanini, M. T. F. & C. P. Migueles, 2013. Trust as an element of informal coordination and its relationship with organizational performance, *Economia*, 14(2): 77-87.
- Zare, S., M. Namiranian, H. Shabanali Fami & J. Ghasemi, 2011. The role of social capital on citizen's participation in the management of forest parks (case study: Tehran city). *Iranian Journal of Forest*, 2(4): 273-285. (In Persian)
- Zibayi, M. & SH. Telikani, 2011. Ranking the aims of forest pastoralist dwellers by using fuzzy logic and simple ranking method. *Agriculture and Development Economic Journal*, 69: 139-165. (In Persian)
- Zhang, Y., A. Hussain, J. Deng & N. Letson, 2005. Public attitudes toward urban trees and supporting urban tree programs, *Environment and Behavior*, 39(6): 797-814.

Social capital and participation: A study among forest inhabitants in Zagros forests in Kohgiluyeh and Boyer-Ahmad province

M. H. Moayeri¹, A. abedi-sarvestani², M. R. shahraki³ and Z. Mirhashemi⁴

1- Professor, Faculty of Forestry Sciences, Gorgan University of Agricultural Sciences and Natural Resources, Gorgan, I. R. Iran. (moayeri@gau.ac.ir)

2- Associate Professor, Faculty of Agricultural Management, Gorgan University of Agricultural Sciences and Natural Resources, Gorgan, I. R. Iran. (abediac@yahoo.com)

3- Development, Faculty of Agricultural Management, Gorgan University of Agricultural Sciences and Natural Resources, Gorgan, I. R. Iran. (m.rshahraki@yahoo.com)

4- MSc of forestry, Faculty of Forestry Sciences, Gorgan University of Agricultural Sciences and Natural Resources, Gorgan, I. R. Iran. (z.mirhashemi13@gmail.com)

Received: 17.06.2018

Accepted: 08.04.2019

Abstract

The present research aimed to investigate effects of social capital on stakeholder's participation in Tang-e Sulak watershed in Likakin county of Kohgiluyeh and Boyerahmad province. The research method was descriptive-applied and conducted using stratified random sampling method. Study population included rural households in eight villages (N=754). Based on Morgan's sample, 256 persons in selected households have been interviewed as the sample size. Results showed that relational aspect of social capital and also conservation aspect of participation were at top priority. There were significant relationships between social capital and number of household members and education. Furthermore, significant positive relationships were found between age, duration of residence number of household members, ranching experience and agriculture experience with participation in forestry plans.

Keywords: Conservation, Forestry planning, Local community, Participation.

* Corresponding author

Tel: +989111719613